

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

HỨA THỊ LIỄU

**HỆ THỐNG CÁC BÀI KHỐC THAN
TRONG NGHI LỄ TANG MA CỦA NGƯỜI TÀY
Ở HUYỆN TRÀNG ĐỊNH, TỈNH LẠNG SƠN**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ,
VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM**

THÁI NGUYÊN - 2020

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

HỨA THỊ LIỄU

**HỆ THỐNG CÁC BÀI KHÓC THAN
TRONG NGHI LỄ TANG MA CỦA NGƯỜI TÀY
Ở HUYỆN TRÀNG ĐỊNH, TỈNH LẠNG SƠN**

Ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 8220121

**LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ,
VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS. TS. DƯƠNG THU HẰNG

THÁI NGUYÊN - 2020

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của tôi. Các số liệu, kết quả trong luận văn là trung thực, chưa từng được ai công bố trong bất kỳ trình nào khác. Thông tin, tài liệu trình bày trong luận văn này đều đã được ghi rõ nguồn gốc.

Mọi sự giúp đỡ cho việc hoàn thiện luận văn này đều đã được cảm ơn.

Thái Nguyên, ngày 26 tháng 6 năm 2020.

Tác giả luận văn

Hứa Thị Liễu

LỜI CẢM ƠN

Trong quá trình thực hiện luận văn Thạc sĩ Văn học Việt Nam với đề tài: “*Hệ thống các bài khóc than trong tang ma người Tày ở huyện Tràng Định, tỉnh Lạng Sơn*” tôi đã nhận được sự giúp đỡ quý báu, hiệu quả của nhiều cơ quan, tập thể và cá nhân. Đặc biệt, để hoàn thành tốt luận văn này tôi đã thường xuyên nhận được sự khích lệ, động viên, chỉ bảo, hướng dẫn tận tình của người hướng dẫn là PGS.TS. Dương Thu Hằng. Nhân dịp này, cho phép tôi được gửi tới các thầy cô giáo lòng biết ơn sâu sắc nhất.

Nhân dịp hoàn thành luận văn, tôi xin chân thành cảm ơn: Ban giám hiệu trường THPT Tràng Định; Tổ Ngữ Văn trường THPT Tràng Định - nơi tôi công tác, đã tạo mọi điều kiện thuận lợi để tôi được học tập các chương trình thạc sĩ khóa 2018 - 2020, cũng như giúp đỡ tôi các thủ tục cần thiết trong quá trình học tập và bảo vệ luận văn.

Cảm ơn tất cả bạn bè, người thân đã luôn động viên, khuyến khích tôi vượt qua những khó khăn trong quá trình học tập và nghiên cứu.

Do thời gian có hạn và với năng lực còn nhiều hạn chế nên đề tài không thể tránh khỏi những thiếu sót nhất định. Tôi rất mong nhận được những ý kiến đóng góp của các thầy cô giáo và các bạn để luận văn được hoàn thiện hơn.

Tôi xin chân thành cảm ơn!

Thái Nguyên, ngày 26 tháng 6 năm 2020.

Tác giả luận văn

Hứa Thị Liễu

MỤC LỤC

Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn.....	ii
Mục lục	iii
MỞ ĐẦU	vi
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề.....	2
3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu	7
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	7
5. Phương pháp nghiên cứu.....	8
6. Đóng góp mới của luận văn.....	9
7. Cấu trúc của luận văn.....	10
NỘI DUNG	11
Chương 1. CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN	11
1.1. Một số đặc điểm tự nhiên, đời sống văn hóa xã hội huyện Trảng Định	11
1.1.1. Đặc điểm tự nhiên.....	11
1.1.2. Một số đặc điểm về đời sống văn hoá xã hội	13
1.2. Nghi lễ tang ma của người Tày ở huyện Trảng Định, tỉnh Lạng Sơn.....	18
1.2.1. Một số khái niệm thuật ngữ.....	18
1.2.2. Đặc điểm nghi lễ tang ma của người Tày ở huyện Trảng Định, tỉnh Lạng Sơn.....	20
1.3. Khái quát chung về hệ thống các bài khóc than trong nghi lễ tang ma của người Tày ở huyện Trảng Định, tỉnh Lạng Sơn.....	23
1.3.1. Thực trạng mai một các bài khóc than trong nghi lễ tang ma của người Tày ở huyện Trảng Định, tỉnh Lạng Sơn	23
1.3.2. Văn bản các bài khóc than trong nghi lễ tang ma của người Tày ở huyện Trảng Định, tỉnh Lạng Sơn.....	27

Tiểu kết chương 1	29
Chương 2: CÁC BÀI KHỐC THAN TRONG NGHI LỄ TANG MA CỦA NGƯỜI TÀY Ở HUYỆN TRÀNG ĐỊNH NHÌN TỪ PHƯƠNG DIỆN NỘI DUNG	31
2.1. Văn hóa tâm linh của người Tày trong các bài khốc than.....	31
2.1.1. Quan niệm về cõi sống, cõi chết.....	31
2.1.2. Quan niệm về cái chết	35
2.2. Văn hóa ứng xử với người chết của các thành viên trong gia đình.....	38
2.2.1. Tình cảm thủy chung sâu nặng giữa vợ chồng.....	38
2.2.2. Tình cảm, lòng biết ơn của con trai, con dâu với cha mẹ.....	43
2.2.3. Tình cảm, sự biết ơn của con rể đối với cha mẹ vợ.....	45
2.2.4. Tình cảm, sự biết ơn của con gái dành cho cha mẹ.....	48
2.2.5. Ngợi ca tình cảm gắn bó, khăng khít của hai bên thông gia	55
2.3. Văn hóa ứng xử với cộng đồng của người Tày qua các bài khốc than trong tang ma	59
2.3.1. Ứng xử với thầy cúng.....	59
2.3.2. Ứng xử với bạn bè, hàng xóm láng giềng	61
Tiểu kết chương 2	65
Chương 3: CÁC BÀI KHỐC THAN TRONG NGHI LỄ TANG MA CỦA NGƯỜI TÀY Ở HUYỆN TRÀNG ĐỊNH NHÌN TỪ PHƯƠNG DIỆN NGHỆ THUẬT	66
3.1. Kết cấu	66
3.1.1. Mở - kết bằng lời than khóc	66
3.1.2. Kết cấu trùng điệp.....	70
3.2. Hệ thống các từ vựng đặc trưng	77
3.2.1. Các từ ngữ chỉ quan hệ trong gia đình	77
3.2.2. Các từ, ngữ chỉ cái chết trong các bài khốc than.....	79
3.2.3. Các từ ngữ chỉ thời gian, không gian	80

3.3. Giọng điệu	84
3.3.1. Giọng điệu xót xa, ngậm ngùi	84
3.3.2. Giọng điệu ân cần, yêu thương.....	87
Tiểu kết chương 3	90
KẾT LUẬN	92
TÀI LIỆU THAM KHẢO	95
PHỤ LỤC	

DANH MỤC BẢNG

Stt	Tên bảng	Trang
1	Bảng 3.1. Thống kê cách Mở - kết trong hệ thống các bài khóc than trong nghi lễ tang ma	75
2	Bảng 3.2.1. Các từ ngữ chỉ quan hệ trong gia đình	87
3	Bảng 3.2.2. Các từ ngữ chỉ cái chết trong các khóc than	88
4	Bảng 3.2.3a. Các từ ngữ chỉ thời gian trong các bài khóc than	90
5	Bảng 3.2.3b. Các từ ngữ chỉ không gian trong các bài khóc than	92
6	Bảng 3.3. 1 Những từ ngữ, hình ảnh có giá trị biểu cảm mạnh trong các bài	96
7	Bảng 3.3.2. Hệ thống các thán từ trong các bài khóc than.	97

MỞ ĐẦU¹

1. Lý do chọn đề tài

Theo tổng điều tra dân số năm 2009, người Tày ở Việt Nam có 1.626.392 người². Trong đó, người Tày ở huyện Tràng Định, tỉnh Lạng Sơn hiện là 26.257 người chiếm 44,9% tổng số dân toàn huyện³. Nhiều cứ liệu lịch sử cho thấy, người Tày ở đây đã cư trú và sinh sống từ lâu đời. Với dân số đông, trải qua thời gian giao lưu và cộng cư, văn hóa của người Tày có sức ảnh hưởng lớn đối với các tộc người khác trong huyện như Kinh, Nùng, Dao nơi đây.

Là dân tộc tại chỗ, người Tày ở huyện Tràng Định có nhiều nét sắc thái văn hóa về văn hóa vật thể và phi vật thể độc đáo, khá riêng biệt. Tang ma của người Tày biểu hiện sâu sắc đạo hiếu, đạo nghĩa của người sống dành cho người chết, người sống với người sống. Thông qua tang ma, các quy tắc ứng xử gia đình, cộng đồng được biểu hiện rõ nét, chi phối đời sống xã hội tộc người Tày một cách lâu dài, bền bỉ, tạo nên sức cố kết bền chặt của cộng đồng.

Bên cạnh yếu tố tâm linh, tín ngưỡng tôn giáo, tang ma của người Tày ở huyện Tràng Định - Lạng Sơn, còn là nơi tập trung đậm nét nghệ thuật nguyên hợp với sự tham gia của nhiều thành tố nghệ thuật, như nghệ thuật biểu diễn với các hình thức ca nhạc, múa; nghệ thuật trang trí qua tranh thờ, các câu đối, đại tự của thầy cúng treo trên đàn cúng, các loại đồ mã với những gam màu rực rỡ,... Trong đó, những bài văn cúng của thầy Tào, những bài khốc than của người thân trong gia đình là một phần nghi lễ quan trọng không thể thiếu.

Các bài khốc than và bài tế trong tang ma từ lâu đã ăn sâu vào tiềm thức của người dân tộc Tày ở huyện Tràng Định tỉnh Lạng Sơn. Đó vừa là một hình thức sinh hoạt nghi lễ vừa mang nét văn hóa tâm linh, vừa có ý nghĩa ngợi ca giáo huấn con cháu mọi thế hệ biết giữ đạo hiếu làm người, nhất là văn hóa ứng xử khi trong gia đình, làng bản có người mất. Tất cả những điều đó có giá trị hết sức quan trọng cần thiết được nghiên cứu bằng các công trình nghiên cứu.

¹ Luận văn là sản phẩm của đề tài nhà nước mã số: ĐTĐLXH-01/18

² Tổng điều tra dân số và nhà ở Việt Nam năm 2009 (tr 134)

³ Thống kê của UBND huyện Tràng Định năm 2012

Hơn hai thập kỉ qua, Việt Nam bước vào giai đoạn mở cửa và hội nhập quốc tế, văn hóa cổ truyền của người Tày nói chung và phong tục tang ma nói riêng cũng đã có nhiều thay đổi. Là người dân tộc Tày, sinh ra và lớn lên ở xã Đại Đồng, huyện Tràng Định, tỉnh Lạng Sơn, hơn nữa lại là một nhà giáo, tôi rất băn khoăn trước tình trạng nhiều giá trị văn hóa cổ truyền của dân tộc mình đang bị mai một, pha tạp, không được coi trọng đúng mức; thế hệ trẻ ngày càng ít người biết đến những giá trị văn hóa truyền thống - trong đó có các bài khóc than trong nghi lễ tang ma.

Với mong muốn thể hiện tình yêu với dân tộc, với tiếng mẹ đẻ và nguyện vọng tha thiết góp một phần sức lực trong việc tìm hiểu nhằm bảo tồn và phát triển vốn văn hóa của dân tộc Tày, tôi mạnh dạn lựa chọn đề tài ***Hệ thống các bài khóc than trong nghi lễ tang ma của người Tày ở huyện Tràng Định, tỉnh Lạng Sơn*** làm luận văn tốt nghiệp cho mình.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Các nghiên cứu về tang ma của người Tày

Nghi lễ tang ma là một phần quan trọng trong văn hóa của dân tộc Tày. Vì vậy, nó đã thu hút sự quan tâm, nghiên cứu của các nhà văn hóa trong quá trình tìm hiểu về phong tục tập quán, văn hóa của các dân tộc thiểu số Việt Nam nói chung và của dân tộc Tày nói riêng. Trong các công trình nghiên cứu đó, phải kể đến các công trình sau:

Trước hết phải kể đến cuốn sách *Sơ lược giới thiệu các nhóm Tày, Nùng, Thái ở Việt Nam* của Lã Văn Lô, Đặng Nghiêm Vạn [31]. Các tác giả đã nghiên cứu khá sâu về đời sống văn hóa của hai dân tộc Tày - Nùng, trong đó có trình bày về tôn giáo, tín ngưỡng, ý niệm về hồn, khoãn và cái chết, về sự tồn tại của thế giới bên kia, những nghi lễ liên quan đến sản xuất,... nhưng các tác giả cũng không có chuyên mục riêng về tang ma của dân tộc Tày.

Nghiên cứu của các tác giả Lã Văn Lô, Hà Văn Thư *Văn hóa Tày – Nùng* (1984), Nhà xuất bản Văn hóa - Hà Nội [32]. Đây thực sự là một công trình